

NOVADI ZAĻO

Kurzemē nav daudz nevalstisko organizāciju, kuru darbība vērsta tieši uz vides aizsardzību. Taču Liepājā jau gandrīz 15 gadus aktīvi darbojas biedrība "Radi vidi pats", kuras nosaukums ietver ideju – ar praktisku rīcību pievērst uzmanību globālām problēmām. Laura Grundmane ir viena no enerģiskākajām biedrības aktīvistēm.

Komanda rodas pati no sevis

Laura par biedrību uzzinājuši 2007. gadā, kad tika īstenots projekts "Cilvēks nav vientuļa sala". Biedrības mērķi precīzi sakrīta ar jaunietes idejām, kā dzīvot veselīgi un videi labvēlīgi, uzmundrinot vienaudžus, kas dīkdienībā neaizdomājas tālāk par savām sadzīves vajadzībām. "Man tas bija spējš uzrāviens – īstais, kas vajadzīgs," viņa saka. Tobrīd "Radi vidi pats" darbojās ap desmit jauniešu, šobrīd pastāvīgi strādā ap 20, bet atkarībā no tēmas vismaz pussimts domubiedru pulcējas dažādos pasākumos. Kopumā būtu grūti saskaitīt, cik cilvēku piedalījušies daudzajos projektos un neformālajās darbnīcās. Daži aizbraukuši, daži atgriezušies, ik pa laikam biedrībā līdzdarbojušies brīvprātīgie no ārvalstīm (Beļģijas, Gruzijas, Nīderlandes, Spānijas, Francijas, Portugāles, Serbijas, Grieķijas, Itālijas, Ungārijas, Igaunijas). Arī šobrīd ir trīs puīši no Slovērijas, Itālijas un Rumānijas. Kurzemieki ne tikai uzņem domubiedrus no ārvalstīm, bet sūta arī savējos apmaiņas programmās, tādējādi bagātinot starpkultūru pieredzi.

"Mums nav noteikta vecuma mērķauditorijas," stāsta Laura. "Tā ir ļoti plaša – no skolēniem līdz senioriem. Tēmas saistošas visiem. Interesanti gan jaunietim, gan mammai ar maziem bērniem, gan vecākiem cilvēkiem. Protams, aktīvākie, kā parasti, ir vecumā no 18. Mūsu biedrības iezīme, ka organizējamies paši. Nav tāda viena bakstītāja, kas liek darīt to vai citu. Arī jaunpieņācēji uzreiz saprot, ka tās idejas, ko gribas bīdīt, pirmkārt, svarīgas katram pašam. Vides lietās tām jābūt cilvēka sirdī un prātā, tad arī viss īstenojas. Un komanda rodas pati no sevis."

Pērkot zaudējam laiku un naudu

Stāstot par nevalstisko organizāciju, Laura lielākoties saka: mēs, mūsu, mums. Tas ir vēl viens

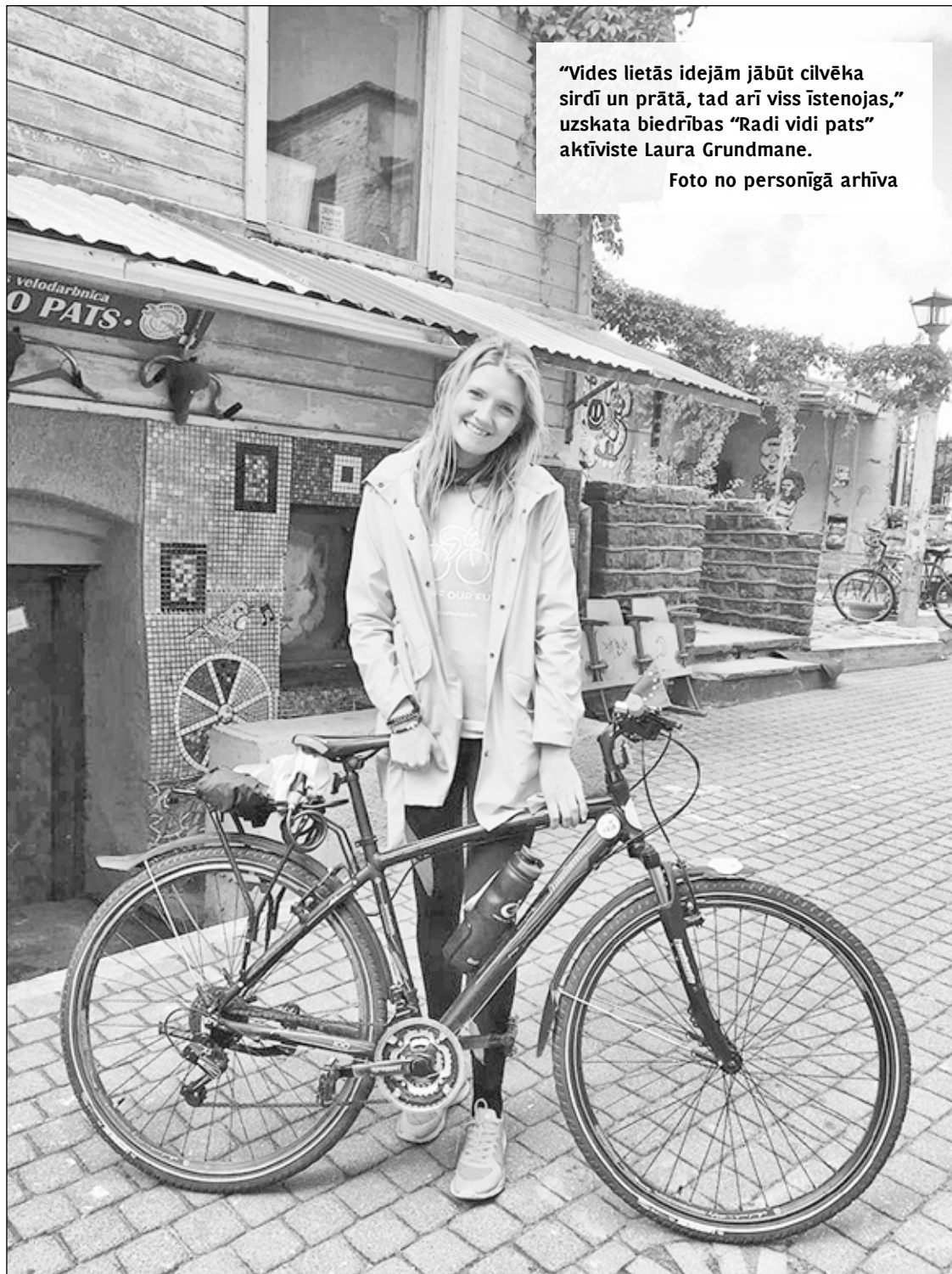
"Radi vidi pats" nerakstīts uzdevums – veidot kopienas sajūtu, lai ikviens justos kā ģimenes loceklis. Jaunus biedrus organizācija īpaši nemeklē, viņi uzrodas paši. Ir cilvēkam laba ideja, bet pietrūkst zināšanu un prasmju, kā to īstenot. Atliek atnākt uz kopieni, izstāstīt šo ideju, un viss notiek.

Viens no šobrīd svarīgākajiem projektiem ir "Dzīve bez atkritumiem". Tā ir darbnīca, kurā katrs pats var, piemēram, uztaisīt ekoloģisku zobu pastu, dezodorantu, ziepes un citas sadzīves lietas, netērējot lielus resursus un nepiesārņojot dabu. Var pagatavot maisiņu no veciem aizkariem, uztamborēt paklāju no novalkātiem T krekliem, auskarus no alus pudeļu korķiem. Ir izveidots arī bezmaksas apmaiņas punkts. Var atnest to, ko vairs nevajag, un paņemt mantu, kuras pietrūkst, bet citam tā kļūvusi lieka. Tur ir drēbes, grāmatas, trauki. "Tā veicinām ideoloģiju, ka pasaulē sarāžots daudz lietu, kam var būt ilgāks mūžs, nekā sākumā šķiet, tās nav jāmet ārā," norāda Laura. "Dzīvojam pārticībā, pārkam modes lietas, daudzas izsviežam ārā, pat nelietotas, un radām atkritumu kalnus. Tas nav godīgi pret mazāk attīstīto valstu iedzīvotājiem, kuri dzīvo trūkumā. Apmaiņas punkts ir alternatīva, kas daudz neprasa, lai, darot vienkāršu lo kālu darbību, pievērstos globālu problēmu risināšanai. Pieredzi pārņēmām no Vācijas, kur tādi apmaiņas punkti ir jau sen. Cilvēki saprot, ka nevajag tik ļoti tērēt resursus. Aicinām sabiedrību atvērt acis, saprast, ka, pērkot arvien jaunus lietas, nekļūstam ne laimīgāki, ne veselāki. Vienīgi pazaudējam laiku un naudu, ko varētu ieguldīt vērtīgāk."

Jo ērmīgāks, jo labāks

Nu jau ilgtermiņa aktivitāte biedrībā ir velosipēds, turklāt jo ērmīgāks, jo labāks. Organizācijai ir sava darbnīca "Radi velo pats", ir brīvprātīgais, kas palīdz salabot ērmriteni vai parastu velosipēdu. Darbnīcā tiek īstenotas vēl citas iniciatīvas. "Ritenis ir ļoti piemērots pārvietošanās līdzeklis Liepājā, arī jebkurā citā pilsētā," norāda Laura Grundmane. "Iesaistāties pilsētvides attīstībā, sekojam līdzi, kas notiek pašvaldībā. Esam protestējuši, piemēram, pret bīstamo atkritumu pārstrādes rūpniecības attīstīšanu Liepājā. Vācām parakstus vietnē manabalss.lv, sadarbojamies ar medijiem. Manuprāt, sabiedrības līdzdalība nozīmīgu tautsaimniecisku lēmumu pieņemšanā ir ļoti svarīga. Nevienš

Radīt vidi pašiem

"Vides lietās idejām jābūt cilvēka sirdī un prātā, tad arī viss īstenojas," uzskata biedrības "Radi vidi pats" aktīviste Laura Grundmane.

Foto no personīgā arhīva

taču negrib dzīvot piesārņotā vidē," skaidro aktīviste.

Vai nevalstiskās organizācijas tiek uzklautas, un vai tās var kaut ko mainīt? "Vides aktīvistiem ir daudz tēmu," atbild Laura. "Saprotam, ka tās visas nav uzreiz atrisināmas. Taču nevajag baidīties. Tas ir aplams stereotips, ka mazais aktīvisms neko nevar mainīt. Pat viens cilvēks var daudz izdarīt. Mūsu organizācija nav tikai pašdarbnieku pulciņš. Tie ir cilvēki, kuriem rūp vide, mūsu vidū ir arī speciālisti ar starptautisku pieredzi.

Sabiedrība vides problēmas tā īsti vēl neizprot. Nedomā par resursiem, no kurienes kas nāk un kur pēc tam paliek. Mēs nevaram vainot cilvēku, kurš izvēlas produktu neekoloģiskā iesaiņojumā, jo tā ir lētāk. Nevaram likt tīrīt vannas istabu ar sodu vai citronūdeni, ja var ieiet veikalā un par dažiem eiro nopirkt ķīmisku līdzekli. Varam vienīgi izglītēt, piedāvāt alternatīvas mazām lietām, ko katrs pats var darīt apkārtējās vides un mūsu visu veselības labā. Sabiedrības domāšana lēnām, bet tomēr mainās."

PATIESAIS UZDEVUMS – VIEDOKLIS IEDZĪVINĀT IDEĀLU

ARVĪDS ULME,

Latvijas Vides aizsardzības kluba prezidents:

– Vides aizsardzības klubs ir viena no Latvijas vecākajām nevalstiskajām organizācijām. Astoņdesmito gadu otrajā pusē mums bija arī politiski mērķi – atgūt valsts brīvību. Līdztekus noritēja vides aizsardzības pasākumi gan iekšienē, piemēram, protesta akcijas pret metro celtniecību, koku izciršanu u.tml., gan plašākā mērogā sadarbībā ar pasaulē sen pazīstamām organizācijām. Tādi augsti ideāli, kas aizkustināja, iekustināja sabiedrību.

Tikko 4. maija deklarācijas klubam (bijušās Augstākās Padoles deputātiem, kas balsoja par Latvijas neatkarības atjaunošanu) bija tikšanās ar Valsts prezidentu Egilu Levitu, un, starp citu, arī tur izskanēja atziņa, ka šodien mums pietrūkst ideālu.

Nevalstiskās organizācijas uzdevums nav lāpīt kaut kādus caurumus. Protams, sava nozīme ir talkām, meža zagļu vai dabas piesārņotāju tvarstīšanai. Bet patiesais virsuzdevums ir soli pa solim iedzīvināt ideālu. Ko tad mēs īsti gribam? Nu tas kapitālisms ir pienācis, bet vai tas ir tas, uz ko aicinājām pirms vairāk nekā 30 gadiem.

Lai iedzīvinātu ideālu, nepietiek pasludināt Latviju par zaļu valsti. Tā ir tikai tāda deklarācija bez reālas rīcības. Reformas valstī, tostarp izglītībā, vēršot visu uz tehnoloģiju attīstību un izskaužot humanitārās zinības, ir pilnīgi pretējas postulātiem par ekovalsts veidošanu. Man skumji atzīt, ka arī nevalstiskajām organizācijām būtībā vairs nav ideālu. Klimats briesmās? Jā, bet ko tad darīt? Vides aizsardzībai jābūt balstītai vispirms uz morāles vērtībām, nevis ekonomiku. Diemžēl arī Vides aizsardzības kluba patiesā darbība apstājas līdz ar fondiem, projektu un atskaišu rakstīšanu. Un neformālie kļūva par formālajiem.

Modes patiesā cena

Mūsdienu pasaulē, attīstoties tehnoloģijām, ir pieaudzis informācijas apjoms, arī cilvēku dzīves temps. Nemitīgi mainīgo modes tendenču dēļ cilvēki patērē preces nelietderīgi, pērk apģērbu un drīz to izmet. Par laimi, sabiedrība sākusi vairāk uzmanības pievērst tam, lai radītu mazāk atkritumu, un arvien aktuālāki kļūst tādi jēdzieni kā "ilgtspējīga mode". Tas ir jautājums gan par apģērbu ražošanu, gan atbildīgu iepirkšanos.

Bezatkritumu dienas Cēsīs pulcēja vides un modes entuziastus, pasākumā piedalījās arī "Fashion Revolution Latvia" koordinatore Sabīne Vīksne (no kreisās) un Dace Saukuma (no labās) un citi ilgtspējīgas modes zīmolu radītāji un atbalstītāji.

Foto no personiskā arhīva

Ilgtspējīgs pret ātru

"Fast fashion" jeb ātrās modes industrijas modelis prasa ļoti daudz vides resursu un rada otru lielāko piesārņojumu aiz naftas industrijas, ja ņem vērā videi nodarīto kaitējumu visā apģērbu ražošanas procesā līdz to nonākšanai atkritumu izgāztuvēs. Modes industrija ir trešā lielākā ūdens patērētāja pēc naftas un papīra ražošanas industrijas, piemēram, viena kokvilnas T krekla saražošanai nepieciešami 2700 litri ūdens – tas ir apjoms, ko viens cilvēks vidēji izdzer 2,5 gadu laikā, liecina organizācijas "Zaļā brīvība" informācija. Cilvēkiem tādēļ nākas meklēt jaunas mājas vides apsvērumu dēļ, jo izzūd ūdens un pesticīdu izmantošanas rezultātā (lai izaudzētu vajadzīgos izejmateriālus, kokvilnu, līnu u.c., apģērba radīšanai) samazinās aramzemju auglība.

Tāpēc, lai mazinātu uz vidi atstātās sekas, modes zīmoli kļūst sociālatbildīgi. Tiek runāts par "Sustainable fashion" jeb ilgtspējīgas modes attīstību. Izmaiņas skar apģērbu izgatavošanu, izejvielu izvēli, arī lietošanu un pārstrādi, tāpat tiek domāts par dzīvnieku aizsardzību un apstākļu uzlabošanu ražotnēs, tostarp samazinot bērnu darba izmantošanu jaunattīstības valstīs.

Uzņēmuma "ThredUP's" janvārī Amerikā veiktajā pētījumā, kurā piedalījās aptuveni 2000 jaunu meiteņu līdz 18 gadu vecumam, prognozēts, ka līdz 2028. gadam lietoto apģērbu patēriņš pāraugs "ātro modi". Tiek pieļauts, ka jaunā paaudze pievērsīsies ilgtspējas jautājumiem, vairāk atzīs vērtības, nevis zīmolus. Pēdējo gadu laikā lietoto preču patēriņš pieaudzis gandrīz uz pusi, tomēr tam ir arī negatīvā tendence – cilvēku paradumi nav mainījušies, jo princips "uzvilkt un izmest" joprojām pastāv.

UZZIŅAI

Ātrās modes ietekme:

- katru sekundi sadedzina vai uz poligoniem nosūta pilnu mašīnas kravu ar drēbēm;
- vidējais patērētājs 2014. gadā iegādājās par 60% vairāk drēbju nekā 2000. gadā;
- lai uzražotu vienu džinsu pāri, rodas gāzes, kas rada tikpat lielu siltumnīcas efektu kā nobraucot ar automašīnu vairāk nekā 128 km;
- apģērbi (izņemot no bioloģiskiem audumiem) poligonos sadalās aptuveni 200 gadu laikā;
- 75 miljoni cilvēku strādā apģērbu industrijā, 80% no tiem ir jaunas sievietes vecumā no 18 līdz 24 gadiem;
- vidējais darbinieks modes industrijā (parasti sieviete) Bangladešā nopelna 96 dolārus (aptuveni 86 eiro) mēnesī, kas ir vismaz par 3,5 reizēm mazāk, lai varētu "pienācīgi dzīvot";
- 2018. gadā ASV izveidotajā ziņojumā norādīts, ka atrasti pierādījumi par piespiedu darbu un bērnu nodarbināšanu modes nozarē Argentīnā, Bangladešā, Brazīlijā, Ķīnā, Indijā, Indonēzijā, Filipīnās, Turcijā, Vjetnamā un citās valstīs.

Avots: Pasaules resursu institūts (World Resources Institute)

Modernās revolucionāres

Dace Saukuma un Sabīne Vīksne iesaistījušās organizācijā "Fashion Revolution" un pirms dažiem gadiem radījušas tā atzaru Latvijā. Organizācija pastāv jau septiņus gadus, ir bāzēta Anglijā un darbojas vairāk nekā 100 pasaules valstīs. "Mums mode ir ļoti tuva jau no bērna kājas, esam apģērba dizaineres. Piemēram, Sabīnei ir pašai savs zīmols un apģērbu līnija. Rūpes par vidi nāca klāt pēdējo četru gadu laikā," skaidro "Fashion Revolution Latvia" koordinatore D. Saukuma. Viņa norāda, ka galvenais mērķis ir izglītēt patērētājus par ātrās modes radītājiem sekām un par to, kā atbildīgāk lietot un iegādāties apģērbu, kā arī panākt, ka zīmoli maina savu biznesa modeli uz ilgtspējīgu. "Gribam izglītēt cilvēkus, kā iegādāties apģērbu, kā to darīt apzinīgāk, apdomājot, vai tev tas tiešām ir vajadzīgs, vai tu to iegādājies tikai tāpēc, ka tam ir atlaide, vai ļaujies mirkļa im-

pulsam," teic Dace.

Organizācijas kapacitāte šajos nepilnos divos gados bijusi mainīga, jo komandas lielums bijis dažāds. Visas aktivitātes notikušas brīvprātīgi. Abu dizaineru galvenais dzinulis ir rūpes par vidi un mīlestība pret modi. "Pastāvīgi organizācijā esam divas. Atkarībā no pasākumiem un projektiem, kas tuvojas, izveidojam konkrētu grupu. Šobrīd strādājam pie tā, lai "Fashion Revolution Latvia" izveidotu par biedrību un varētu piedalīties lielākos projektos. Gribam piesaistīt vairāk jauniešu, rakstīt projektus un veidot lielāku komandu."

Cik lupatiņu sataisīsi?

Aktīvistēm laba sadarbība izveidojusies ar mācību iestādēm. Vairākkārt "Fashion Revolution Latvia" komanda veidojusi pasākumus Latvijas Mākslas akadēmijas un Latvijas Kultūras koledžas studentiem, izglītojot par ilgtspējīgu dizainu, "bet piesaistīt cilvēkus, kas vēlētos darboties ar šiem jautājumiem ikdienā, ir grūti". Lie-

lākoties Dace un Sabīne atdūrušās pret finansējuma trūkumu, pret to, ka cilvēki grib ar to pelnīt, bet abas atzīst, ka tas arī motivējis pašas mācīties, kā pārliecināt cilvēkus, lai viņi gribētu iesaistīties.

Taču kopumā cilvēku interese palielinoties. "Fashion Revolution Latvia" komanda arvien biežāk tiek aicināta uz uzņēmumiem vadīt lekcijas un meistarklases. Pagājušajā gadā Rīgā sarīkots drēbju maiņas pasākums, ko plānots turpināt arī šogad. "Mēs radām cilvēkiem dažādas idejas, kā apģērbu padarīt interesantāku, kā salabot saplīsušas drēbes. Bieži vien cilvēki nemāk piešūt pogu, un blūzīte tiek izmesta, lai gan to varētu valkāt joprojām," stāsta Dace. "Cilvēkiem parādām, kā T kreklu var pārveidot par maisiņu, bet nevēlamies uz to likt fokusu, jo tas nav ilgtermiņa risinājums. Tas ir tas pats, kas ar tām lupatiņām – kad apģērbs ir nokalpojais mūžu, pārtaisa par lupatiņu, bet cik tu tās lupatiņas sataisīsi, cik tu tos krekļus pārvērtīsi par kaut ko citu? Mēs gribam fokusēties uz kaut ko, kas ilgtermiņā būtu iedroģi un dotu lielāku piensumu," D. Saukuma skaidro organizācijas galveno fokusu.

Latvijas dizaineri domā ilgtspējīgi

"Fashion Revolution Latvia" aicina iepērkoties izdarīt apzinātu izvēli. Dizaineres skaidro, kā veidot kapsulas garderobi. Piemēram, no 12 apģērba gabaliem var izveidot vairāk nekā 20 komplektu, ja drēbes ir savstarpēji saskanīgas. "Mēģinām manīt cilvēku stereotipus par lietoto apģērbu veikalos un par iepirkšanos ātrās modes veikalos, izspēlējot pāris spēļu. Atbildot uz vairākiem jautājumiem, cilvēki nonāk pie secinājuma, vai viņam to vajag vai ne," norāda Dace. Galvenais ir patērētājam parādīt, kāda ir apģēr-

ba patiesā cena, jo viens ir, cik par to samaksā veikalā, bet izmaksas taču veido arī viss tas, kas tiek nodarītas videi. "Manuprāt, ja cilvēks redz, kā viņa darbības ietekmē pasauli globālā līmenī, tas liek aizdomāties. Un, jo biežāk par to runās, jo cilvēki labāk to sapratīs un spēs mainīt savus uzskatus," uzsver koordinatore.

Par laimi, Dace un Sabīne nav vienīgās Latvijas modes dizaineres, kas aizdomājušās par modes ilgtspēju. Arī citi dizaineri ar saviem darbiem ir labs piemērs. Piemēram, Aiva Zīle 2014. gadā radījusi apģērbu zīmolu "Zīle". Viņas kolekcijas top no dabīgas izcelsmes materiāla, pamatā izmantojot džinsa bikses un līnu. Aiva balstās uz "upcycling" koncepcijas principiem – pāršujot drēbes, viņa rada unikālu mēteļi, jaku vai kleitu. Ideja par šāda tipa zīmolu dizaineri radusies, kad māsiņa atvedusi viņai veselu kaudzi ar džinsa biksēm, ko bijis žēl izsviest, tāpēc Aiva gudrojuši, ko ar tām iesākt, un nonāksi pie pirmajiem džinsa mēteļiem.

Savukārt Kristīne Kalēja ir pērn radītā zīmola "PARTAPIS" (Pārtapis) idejas autore. Viņas tērpi ir pārradīti no jau esošiem kvalitatīviem, taču dažādu iemeslu dēļ vairs nelietotiem apģērbiem un audumiem. Bet Velga Krukovska kopš 2011. gada attīsta zīmolu "VelgaCode", radot unikālu apģērbu no otrreiz izmantotajiem materiāliem – nevajadzīgām lietām un audumu atgriezumiem. Viņa savos zīmolu apģērbos ietver dažādas tehnikas – šūšanu, adīšanu, tāmboresānu, izšūšanu, turklāt piedāvā arī stila konsultācijas un pakalpojumu pārveidot dizaina apģērbos klienta neaktuālās drēbes.

Materiāls tapis ar Latvijas Vides aizsardzības fonda finansiālu atbalstu